

Իսկ իմ տեսածը չը պիտի պատմեմ,
Մահուան մանգաղը կտրեց կեանքիդ թել,
Բայց դէմքըդ դարձրեց սիրուն ու վսեմ:

LXXIV Երգըս չի ճառում քո գովք ու ներբող,
Թէկուզ կը մեղմէր իմ կսկիծ ու սուգ,
Թողնումեմ վշտիս համաչափ եղող
Քո մեծութիւնը—իբրև հանելուկ:

Ու՞ր է այն պօէտ այնքան շատ ճարտար,
Որ իր խօսքերով ամեն ինչ պարզէր.
Ու՞ր է այն երգիչ, որ կարողանար
Քաղցրալուր երգով ցոյց տալ քո պատկեր:

Չեմ ուզում եւ ես այս սահուն կեանքում
Ձայներ հնչեցնել, որ չեն մնայուն,
Այլ լոկ քամու պէս փոշի են շարժում,
Ո՛ւր մնաց՝ գովեն քեզ ըստ արժանոյն:

Վաղաժամ թօշնեց դաբնիդ ծաղկեթել,
Իսկ մարդկանց համար այս երկրում երբէք
Գին չունի այն՝ ինչ կարող էլ լինել,
Այլ ինչ եղած է—դա ունի արժէք:

Ո՛վ պիտի այստեղ քեզ գնահատի,
Բայց այնտեղ, որ մարդ չի տեսել բնաւ,
Ինչ որ կատարես, հռչակեն պիտի,
Եւ բարձրահնչիւն պատմեն քո համբաւ:

LXXV Թե առ խանդավառ, սլացիր իբաց,
Մի վարկեան դարձրու դէմքըդ դէպի վեր,
Ուր սուր ասեղի ծայրերից կազմուած
Մի վառող ծով է աստղազարդ եթեր:

Դարցրու հայեացքըդ դէպի ապագան—
Անդունդից անդունդ համարձակ ու քաջ,
Բայց, ախ, լուսմէ երգըդ յաւիտեան՝
Գեղձը փտելուց աւելի առաջ:

Բնութեան երգեր վաղ արշալուսին
Հեռու են վանում գիշերուան խաւար,
Կաղնին չը հասած իր կեանքի կէսին՝

Քո երգը արդէն առնուած դադար:

Կաղնին միշտ կանաչ—գէթ յիսուն դարուն,
Բայց, հի, քո երգը ինչքան կարճատև...
Միթէ կը լսուի քո երգի հնչիւն,
Երբ կաղնուց մնան լոկ ճախ ու կեղև:

LXXVI Ներկայիս երգից ինչ յոյս ունենայ
Սա, որ խորհուած լուրջ ու ակնդէտ
Մեր երգի ժասին, մեր կեանքի վերայ,
Եւ գիտէ պիտի չքանան անհետ:

Այս գրքոյկը՝ լի տխուր երգերով,
Լոկ կազմի համար գուցէ պէտք լինի:
Գուցէ մի աղջիկ դորա թերթերով
Ոլորի ձաղը ու խոպոպ շինի,

Կամ դորան գտնեն հին զամբիւղի մէջ
Շատ դարերից յետ, և կարդան գուցէ
Վաղուց մոռացուած հին սիրոյ մի էջ,
Որի գրողը նոյն իսկ յայտնի չէ:

Բայց փոյթ չէ, ես՝ իմ ճամբին փշալից,
Պիտի նուազեմ ու երգեմ քնքոյշ—
Կորուստ պատմելը լաւ է սին փառքից,
Եւ սէր շեշտելը՝ համբաւից անուշ:

LXXVI Մենք հիւսում էինք ¹⁾ ծննդեան տօնին
Նորից միատեղ ծաղիկներ ու վարդ.
Ձիւնը ծածկել էր լեռներ ու գետին,
Իրիկունն անցաւ մեղմիկ ու հանդարտ:

Եւ տօնածառը փայլումէր այդ տան,
Քամի չէր շարժում դաշտերի վերայ.
Բայց յիշեցնումէր ինձ ամեն մի բան,
Թէ իմ սիրելիս թռաւ, էլ չըկամ:

Պար էինք գալիս, կայթում վար ու վեր,
Եւ երգում ուրախ՝ ինչպէս անցեալում,
Յոյց տալիս իրար սիրուն նկարներ,

¹⁾ Այս ծննդեան տօնին իր բարեկամի մահից երկու տարի էր անցել:

Եւ աչքակապուկ ու գնտակ խաղում:

Այս տօնին չը կար հչ վիշտ, հչ սարսափ,
Ո՛չ մի արտասուք, հչ նշան սուգի—
Կարող է վիշտը քիչանալ այն՝չափ,
Որ ոչնչից էլ դեռ պակաս լինի՝:

Ինչ, կարելի՞ է չքանայ մեր վիշտ...
—Ո՛չ, չըկայ մի բան դորա պէս յամառ,
Դա այրումէ մեզ, տոչորումէ միշտ,
Մինչ մեր աչերը ցամքում են խալառ:

LXXVIII Եւ եղբայրներից դու աւելի ես—

Այս խօսքից դու մի խռովիլ, ընկեր,
Գիտեմ քո հոգին վսեմ է այնպէս,
Որ քեզ վայել է բարձրագոյն մի սէր:

Սակայն դու և ես մէկ ենք ծագումով,
Նոյն դրոշմն ունինք մայր—բնութիւնից.
Եւ դաշտ ու անտառ, լեռ, հովիտ ու ծով
Մեր մէջ թողել են նոյն հետքեր ու գիծ:

Եւ նոյն աղբիւրն էր, որ մեր երկուսին
Իր մրմունջներով հրճուանք էր տալիս.
Եւ նոյն գեփիւռն էր, որ վերջալուսին
Մեզ հետ անումէր ուրախ ասուլիս:

Յաճախումէինք եւ մի դասարան,
Եւ մէկ տեղ ծծում մայր—երկրի ստինք.
Դեռ մեր սև ու շէկ հերքը մանկական

***) Մէկ գոյն չը ստացած՝ մենք բաժանուեցինք:**

Ինչ ես՝ ունէի՝ ունէիր դու էլ,
Թէև ես՝ աղքատ, դու՝ հարուստ—բայց հեզ.
Միշտ պատրաստ էիր իղձըս կատարել,
Աննման ձիրքըդ քաշումէր ինձ քեզ:

LXXIX Ստէպ ծագումէ իմ մէջ սին փափագ—

Ա՛խ թէ մեռնէի Արթուրից առաջ.
Եւ ամփոփուէին խոնաւ հողի տակ
Այս իմ աչերը՝ արցունք չը թափած:

***)** Այսինքն չը ծերացած, մազերը չը ճերմակած:

Ինձ թուումէ՛ թէ Արթուրիս համար
Մեր բաժանումը կը լինէր—աղէտ.
Բայց եւ ստոյգ եմ նա հաշտ կը մնար
Թէ այս աշխարհի, թէ Աստուծոյ հետ:

Ես կը տեսնէի իր դէմքը սիրուն,
Երկրից կը հասնէր ձայնը ականջիս.
Սուգի օրերը կը տանէր տոկուն,
Նոյն իսկ սև օրից կօգտուէր սիրելիս:

Այո, վստահ եմ այդպէս կը վարուէր.
Իսկ հիմայ՝ հրաշք—նա իր տապանից
Կարկառում է ինձ մահատիպ ձեռքեր,
Մոռում իմ վիշտ, ցրում իմ թախիծ:

LXXX Կարող էի ես, երբ նա ինձ մօտ էր,
Ասել, թէ սէրըս էլ չի զարգանալ՝
Միթէ՞ չէր կարող բաղցրանալ իմ սէր—
Արդէն հասնւն էր, արդէն կատարեալ:

Դիցուք թէ սէրըս աճէր աւելի—
Սակաւ կլինէր իմ այժմեան այս վիշտ.
—Այս միտքը, թէ ես յետոյ շատ պիտի
Սիրէի նորան—ճշում է ինձ միշտ:

Իսկ մահը այսպէս պատասխան տուաւ,
«Եթէ չը լինէր իմ սառնամանիք,
Սիրոյ պտուղը չէր հասնիլ բնաւ,
Կամ գուցէ տօթից թառամէր սաստիկը»:

LXXXI Ինչո՞ւ մահուան դէմ կռուեմ շարունակ,
Թէ մեր դէմքերը դարձնում է գունատ—
Ո՛չ մի հէգ կեանքի կազմալոյծ դիակ
Ձը պիտի խախտէ իմ յոյս ու հաւատ:

Հոգին շարժում է օդապար իր թև—
Շրջանից շրջան, եթերից եթեր,
Բեկանուտ մարմնից թռչում է վերև՝
Ինչպէս բոժոժից շերամի թիթեռ:

Մահուան դէմ չունիմ ոչ մի ասելիք,
Որ խից երկրից այն առաքինուն.

Գիտեմ մարդկային ներքին արժանիք
Մի այլ տեղ տնկուած՝ պիտ ծաղկէ սիրուն:

Այս բողոքն ունիմ մահուան դէմ միայն,
Որ սիրտըս լցրեց բարկութեամբ անբաւ,
Եւ մեզ իրարից հեռացրեց այնքան,
Որ իրար խօսքեր չենք լսում բնաւ:

LXXXII Ա՛րի, ով գարուն, եկ՝ այցելիր մեզ,
Շտապիր, ու եկ, վար իջիր, ախ, վար—
Մայր—բնութիւնը սպասում է քեզ,
Մի՛ գրկիլ նորան այդպէս չարաչար:

Ո՛չ մի շահ չիկայ մռայլ օրերից,
Բացուիր, ով գարուն, ցրուիր մեր աղէտ.
—Կարող են միթէ տաքնապ ու թախիծ
Ապրել միասին Ապրիլ ամսի հետ:

Բեր քեզ հետ շուշան, դո՛ւ պայծառ Մայիս,
Զարդարիր դաշտեր, լեռ ու ձոր փարթամ.
Ա՛խ, բեր ցողապատ կակաչ ու նարսիս,
Յափրուկ, ձնծաղիկ, վարդ ու շահոքրամ:

Դո՛ւ ի՞նչ ուշացար, եղանակ չսիրուն,
ԶԷ որ կուշանան եւ իմ ցաւ ու վէրք.
Ա՛խ ինչքան կուզէ իմ պաղած արիւն.
Սառուցը կոտրել ու սկսել իր երգ:

LXXXIII Երբ մտմտում եմ մեն ու միայնակ
Այստեղ անց կացրած քո կեանքի վերան,
Եւ խորհում՝ ինչպէս քո մտքի փայլակ
Պիտի բոլորէր լուսնեակի նման:

Տեսնում եմ գլխիդ լուսածիր մի խոյր
Եւ Աստուածային մի կրակ շանշէջ,
Որ սփռում էր սէր, ժպիտ ու համբոյր,
Եւ շարժում արիւնդ երակներդ շմէջ,

Եւ քո արեան հետ նոյնպէս իմ արիւն—
Իմը և քոնը կարծես մի ակից...
—Դու շուտով պիտի տանէիր քո տուն
Հարսըդ նազելի, քոյրըս սրտակից:

Եւ քո մանուկը իմ ծնկին նստած՝
Պիտի թոթովէր՝ «քեռի, իմ քեռին»,
Բայց, ախ, ախ օրը սև ու ամպամած
Ինձ դարձրեց անյոյս, քեղ—հողի բաժին:

Քո դեռ չը ծնունդն կայտառ մանկիկներ
Պիտի դարձնէի սիրոյս առարկայ.
Ես կը լինէի իրանց խաղընկեր,
Կը համբուրէի, կը տայի ընձայ:

Ես հիւր կը գայի, և դու սիրալիր
Երգ կըստեղծէիր ինձ հետ շարունակ,
Թե թեի տուած՝ հետըս կանէիր
Հոգեշահ գրոյց, վայելուչ կատակ:

Եւ մարդիկ պիտի գովէին ինձ հետ
Քո ազնիւ վաստակ, քո գործը բարի.
Եւ վարդ—արեւ մայր մտնելուց յետ՝
Կրկին մի նոր օր լուսանար պիտի —

Բաղդաւոր մի օր—անցած օրուայ պէս...
Այդպէս թարմացած՝ պիտի օրէօր
Զգտէիր դէպի վայրերը անտես,
Մինչև դառնայի ծեր ու արևոր:

Թէկուզ վերայիդ կաւէ պատմունճան
Քեզ—քիչ կը մաշուէր, բայց եւ օգտակար
Եղած կը լինէր հանուր մարդկութեան,
Իսկ հոգիդ պիտի թռչէր ու գնար:

Եւ այդ քո հոգուն կը փարէր հոգիս
Սիրոյ ու վշտի ամուր կապերով—
Այստեղ կը ձգտէր սուրբ նպատակին,
Եւ վեր կը թռչէր անյայտ ափերով

Քոնի հետ մէկ տեղ դէպի ջինջ եթերք.
Ն'ա, որ սուրբ երկրում զո՛հ եղաւ անմեղ
Չիտի տարածէր լուսաշող իր ձեռք,
Եւ մեզ բարձրացնէր անծանօթ մի տեղ:

—Սիրտ իմ յետադէմ, դա մի եղեգ է,
Որին դու իզո՞ւր յենւումես այդպէս.

Հին ցաւեր շարժել արժան է միթ՞է,
Լաւ է՝ մի ուրիշ յենակէտ ընտրես:

LXXXIV Այս ճշմարտութիւնն պարզ ու կատարեալ
Ես սովորել եմ մահուան ստուերից—
«Աւելի լաւ է սիրել ու ողբալ,
Քան ինչ մի ճաշակ չունենալ սէրից»:

Ով դու, որ մինչ ց արդ կրել ես տանջանք,
Թէկուզ անխարտախ մի կեանք ես վարել—
Հարցնում ես՝ ինչ կերպ գտնես սփոփանք,
Կամ ես իմ վիշտը ինչպէս եմ տարել:

Հարցնում ես՝ արդե՞ղ իմ վիշտը դաժան
Վառեց թէ մմրից յոյսըս առ Աստուած,
Արդե՞ծվ Արթուրիս սիրել եմ այնքան,
Որ այլոց համար էլ սէր չը մնաց:

— Խօս՛քեր ողջախոհ, խօս՛քեր ճշմարիտ,
Հնչում են ազդու, հնչում են համեստ—
Լսիր, բարեկամ, բո այդ հարցերիդ
Ահա պատասխան պարզ ու անարուեստ:

— Կեանքըս սահում էր մեղմ ու անվրդով,
Մինչև լուր հասաւ, թէ իմ սիրելիս
Ննջեց յաւիտեան մահատիպ ընդվ՝
Աստուծոյ մատը նորան տիպչելիս:

Այն մեծ ակումբը մեզանից վերև,
Անմահ հոգիներ, խումբ երանելի -
Ոսկէ դռան մօտ կանգնած թևիթև՝
Ասացին նորան, «գալուստըդ բարի»:

Եւ տարին նորան վայրեր երջանիկ,
Ծոյց տուին նոյնպէս վճիտ վտակում
Այն գիտութիւնը, որ մարդոց որդիք
Այստեղ ձեռք բերել չեն կարողանում:

Իսկ ես մնացի այստեղ յուսահատ,
Կեանքըս ապարդիւն, միտքըս յոռետես.
Եւ երբ շրջում եմ դաշտ ու անապատ,
Նորան եմ տեսնում ամեն տեղ կարծես:

Օ՛րիմ բարեկամ, ընկեր սիաասուն,
Օ՛ սիրտ, որ ունիս սիրավառ կրակ,
Օ՛ դու երկնային անբիծ գոյութիւն,
Դ՞նւ, որ կրում ես յաղթութեան պսակ:

Ո՞վ է, որ ինձ չափ ստոյգ գիտենայ,
Թէ ի՞նչ կը դարձնէ մեր կամքը—անյաղթ,
Որ մենք այս կեանքի լճին բեմի վերայ
Մրցենք ու մեռնինք քաջ ու բարերազդ:

Ինչ էլ որ լինի իմ մութ ապագաս,
Թէկուզ մեն-մենակ, բայց զգում եմ միշտ,
Թէ նա ինձ հետ է, հարթում է ճամբաս,
Եւ վառում հոգիս, ամոքում իմ վիշտ:

Նայ՝ իմ սիրելիս, որին վեհ մուսայք
Տուել էին ձիրք ու ճարտար լիզու,
Որ նուրբ մտքերին տար գաղտնի համայք,
Եւ խօսքն ու երգը լինէին ազդու—

Նա՛ ինձ օգնում էր, նա՛ իմ աչքի բիւր,
Որ չար բան չանեմ, չը սարքեմ սե դաւ,
Սէրը գծում էր իմ առջև մի տիպ,
Եւ մի ջինջ պատկերք ու մեղմում իմ ցաւ:

Եւ մտացածին իմ վիշտ ու տաղնապ,
Որ սիրում էին յուզել իմ հոգին,
Եւ ողջ կեանքիս մէջ ծաւալել սարսափ—
Ինձ խորտակելու անկարող էին:

Եւ հիմայ սիրտըս զարկում է զուարթ
Ուրիշ ինձ ծանօթ մարդկերանց առաջ
Արդե՞ծք չեմ լինիլ անարժան մի մարդ,
Թէ ողբամ անյոյս ու լալառաչ:

Յոյսը դարձնում է մեզ—մարդ. ով ¹⁾ ընկեր,
Արդ մեղք է՝ մնամ միայնակ ու հէգ,
Ուստի տաժում եմ դէպի քեզ մի սէր
Որ ժամանկից չի յաղթուիլ երբէք:

¹⁾ Նաք ընտրած ընկերը, որին նույնպէս խոստանում է մի անյաղթ սէր,

Այս սէրը պիտի մնայ միշտ հզօր,
 Մնայ աներկիւղ, կայտառ ու աղիւսթ,
 Ձեն յաղթիլ դորան հար բաղդ ու սև օր,
 Այլ պիտի պահէ կազդուրիչ իր ոյժ:

Բայց երբ կանաչեն ձոր, հովիտ ու թումբ,
 Գարնանը ուռչին գետերը վարար,
 Եւ երբ ագռաւներ աշնանը խումբ-խումբ
 Տժգոյն անտառում խառնուին իրար,

Եւ երբ հողմերը շառաչեն անվերջ,
 Ալիք ու յորձանք բարձրանան վէտ-վէտ,
 Եւ իմ հին սէրը գերեզմանի մէջ
 Նորից արթնացնեն, կանչեն դեպի յետ—

Ես այն ժամանակ կը լսեմ մի ձայն—
 Ընկերիս ձայնը՝ մեղմ ու սիրալիր,
 Որ կասէ՝ «սիրտ ան, մի ողբալ ունայն,
 Գնա, քեզ համար նոր ընկեր ընտրիր»:

Այս լուռ ափերից տեսնում եմ ես քեզ,
 Հոգիդ կարող է սաւառնել ինձ մօտ,
 Միայն թէ բաղդը միշտ թողել է մեզ
 Իրար հետ անձամբ խօսալու կարօտ»:

Իսկ ես կը հարցնեմ կարող է արդեօք՝
 Այս երկրի թուխպը ծածկել ջինջ եթերք,
 Ձեռ կարեկցում ինձ, ինչո՞ւ ես անհոգ,
 Դու, որ ցաւ չունիս, բայց ես՝ սրտի վէրք:

Եւ ես կը լսեմ մի փոքրիկ շշուկ՝
 «Այդ հարցի խորքը չի հասնիլ մեր խելք,
 Մեր գոյութիւնը՝ այս գիտեմ ստոյգ,
 Պիտի ունենայ բաղդաւոր մի ելք»:

Այսպէս՝ ըզգում եմ, որ մօտս է յաւէտ
 Մեռած ընկերքս իբրեւ խօսակից.
 Վիշտըս խաղում է սիւմլոյների հետ
 Եւ մնունդ առնում սին անուրջներից:

Իմ նպատակը որոշ է հիմայ,
 Ինչ անցաւոր է՝ կանցնի մի անգամ.

Բայց սէրը սէրին պիտի միանայ—
Ուստի ներիւր ինձ, ով իմ բարեկամ,

Որ ես՝ թէև քեզ սիրում եմ անկեղծ,
Դարձեալ չեմ կարող՝ ինչքան էլ ուզեմ
Փոխանցել վերադ այն սէրը անեղծ,
Որ նորա համար միշտ զգացել եմ:

Բայց ով է արդեօք, կամ ո՞ր մի սիրող
Իր ուխտը պահել մինչև ծերութիւն,
Ո՞վ է իր սէրը, ոսկեղէն այդ օղ—
Առաջին սէրը պաշտպանել տոկուն:

Իմ մէջ չի մարել սրբազան այն բոց,
Այլ դեռ յիշում եմ տխուր ու տրտում
Շորա տաք կուրծքը, նորա գիրկ ու ծոց,
Բայց, ան, ոտքերի ձայնը չեմ լսում:

Ո՛չ, ո՛չ, իմ սիրտը՝ որբացած վաղուց,
Չի հանգստանում վաղեմի սիրով,
Այլ հիմայ կուզէ մի անկիւն, մի խուց,
Մի կուրծք կամ մի լանջ՝ տաք ու ապահով:

Օ, ընդունիր դու այս աշնան ծաղիկ,
Իբրև մի պարզև, թէկուզ անարժան,
Թէկուզ ոչ թարմ է և ոչ գեղեցիկ.
Բայց զարնան ծաղկի շատ ու քիչ նման:

LXXXV Ով մեղմ իրիկուն՝ յորդ անձրևից յետ,
Որ փալփում ես վարդ-վերջալուսին,
Օղըդ անուշ է, զով ու խնկաւէտ,
Ջոջում են թփեր, բուրում է գետին:

Քո մեղմ զեփիւռը ցրւում է ահա
Դաշտ ու անտառից ժանտ գոլորշիներ.
Եւ եղջիւրաւոր գետակի վերայ
Դու տարածում ես թրթռուն ստուեր:

Օ, հովահարիւր եւ իմ խոնջ ճաշատ,
Քշիւր այս տենդը իմ տապ այտերից.
Օ, մի՞ թող, որ ես հէգ ու յուսահատ
Այսքան ցաւ կրեմ և այսքան կսկիծ:

Թող հոգիս թուէ դէպի ջինջ կամար,
 Որ հանգչեմ գուարթ հոգիների մօտ,
 Ուր արուեսեակը սիրուն ու պայծառ
 Մեզ գուշակում է մի նոր առաւօտ:

LXXXVI Թափառում էի շուկայից շուկայ
 Մի քաղաքի մէջ խիստ աղմկալի,
 Մի բարձր շէնքի դռան մօտ հասայ,
 Ուր մի ժամանակ ուսանող էի:

Տեսայ գիտութեան տաճարը նորից,
 Ուր շրջում էին տղայք վար ու վեր,
 Երգեհոնների գոռ հնչիւններից
 Դղրդումէին սրբոց պատկերներ:

Նորէն լսեցի ջրերի խոխոջ
 Եւ թիակների ծափածայն բաղխիւն,
 Տեսայ գետափին ուռիներ դողդոջ,
 Լսեցի կանաչ մարգի սոսափիւն:

Մի և նոյն ծառեր, մի և նոյն կամուրջ,
 Մի և նոյն տունը, ուր նա էր ապրում,
 Բայց այդ բոլորը թւում էր անուրջ,
 Մի դռան առջև կանգնեցի տրտում:

Դռան վերայ կար մի ուրիշ անուն...
 Ես դուրսը կանգնած կմախքի նման,
 Իսկ տղայք ներսը՝ գոհ ու գուարթուն,
 Թխկացնում էին դուռ ու պատուհան:

Բաբէ, այստեղ էր, որ մենք՝ միասին
 Մի խումբ ընկերներ, տաք վիճումէինք
 Գործ ու արուեստի, գիտութեան մասին—
 Հոգեպաշտ մարդիկ, ազգասէր անձինք:

Մէկը իր ամբողջ միտքը լարելով
 Հազիւ էր պարզում վեճի առարկան,
 Իսկ մի ուրիշը խելօք փաստերով
 Ճգնումէր յանգել մի հետևութեան:

Բայց նա՝—սիրելիս՝ հանճարեղ ու ժիր—
 Մա գիտէր հարցը մեզ համար պարզել:

Մենք լսումէինք նորան ուշադիր —
 Խօսքերը սահուն, ազդու ու վայել:

Նա բացատրում էր հարցը կէտ առ կէտ,
 Ձայնը հնչումէր մեղմ նուազի պէս
 Եւ Աստուածային հուրը լուսաւէտ
 Վառումէր նորա վեհաշուք երես:

Ճակատը բարձր և դէմքը պայծառ,
 Հոգին երկնաճեմ ու միտքը զգօն,
 Աչերը խոհուն, ունքերը կամար—
 Կարծես թէ լինէր անմահ Անգելօն:

LXXXVII Ով վայրի թռչնակ, որ երգումես յար
 Դրախտի երգըդ փշէ թուփն ի վեր,
 Ասա, որտեղ են խառնըում իրար
 Տարբեր խինդ ու խանդ ու տարբեր կրքեր:

Արդ՝ եօք բուռն կրքիցդ եղար, ով թռչնակ,
 Այն՝ քան յեղյեղուկ, ա՛յնքան ծայրահեղ,
 Որ աշխատում ես քո հէգ կուրծքի տակ
 Հրճուանք ունենալ վշտի հետ մէկ տեղ:

Ի՞մ կրքոտ վիշտը այդպէս անպայման
 Չըպիտի տիրէ սրտիս լարերին,
 Այլ կը փափագիմ եւ մայր—բնութեան
 Ի՞մ երգը ձօնել ու թռչել յերկին:

LXXXVIII Ով դիւթիչ կնձնի, դու մարգի վերայ
 Լոյս ու ստուերով խաղումես կարծես.
 Եւ դու թթենի բարձր ու հսկայ,
 Դու ձգուած ես վեր աշտարակի պէս:

Օ՛քանի անգամ սիրելիս Արթուր
 Ապաստան գտաւ ձեր շուաքի տակ,
 Ուր մոռանումէր օրուայ ծուխ ու մուր,
 Քաղաքի շոքը, ճիչ ու աղաղակ,

Ուր լուռ նայումէր չքեղ բնութեան,
 Եւ մեր խաղերին լինում մասնակից,
 Երբ նա թողնում էր ¹⁾ օրէնքի ատեան

¹⁾ Իրաւագէտ էր:

Եւ մեկուսանում դատ ու վէճերից:

Ի՞նչ զովարար էր հանգստեան այդ վայր,
Ծառերը կանաչ ու ստուերախիտ.

Օդը անուշակ, և ծայրէիծայր
Խնկարոյր դաշտեր, դալարուն հովիտ:

Ցրումէր հոգսը ամեն անգամին,
Երբ սուր մանգաղը շարժում էր դաշտում,
Եւ այգիի մէջ խստաշունչ քամին
Հասած տանձերը ներքեւ էր թափում:

Ի՞նչ երանութեան, երբ նա կարդումէր
Մեծ տոսկանացու երկերը ընտիր,
Մենք նստում էինք շուրջը, վար ու վեր,
Եւ լսում նորան լուռ և ուշադիր:

Ի՞նչ երջանկութիւն, երբ զուարթ մի հիւր
Իրիկուան դէմին երգում էր ուրախ,
Իսկ լուսնկային բաղդաւոր մի քոյր
Քընարի վերայ ածում էր յաճախ:

Եւ վազվզելիս դէպի սար ու ձոր՝
Մենք զգումէինք ոչ սակաւ հաճոյք,
Եւ խիտ անտառում—ամառուայ ձիգ օր—
Վայելումէինք մեր փոքրիկ խնջուք:

Եւ դատում էինք երկրի կարգն ու դիրք
Պետութեան կազմը անխնայ—բայց լուրջ.
Եւ քննումէինք խորիմաստ մի գիրք,
Եւ մտքով հիւսում սովորատեան անուրջ:

Բայց նա սիրում էր հերքել իմ կարծիք,
Երբ պարծում էի քաղաքի կեանքով—
«Դա է՞» ասում էր, «այն մեծ աղօրիք,
Որ ջախջախում է մեր ներքին կորով:

Կեանքի իմաստը ջնջում է իսպառ
Եւ տալիս դորան արտաքին մի ձև...»
Այդպէս խօսալով՝ գնում էինք վար
Դէպի գետակը՝ մեզանից ներքեւ:

Ուշ երիկունքը կամ վաղ առաւօտ

Հեռու դաշտերից դառնում էինք գիւղ—
Ո՛հ ինչ պարզ երկինք, ինչ կանաչ արօտ,
Գոյն—գոյն ծաղիկներ, դալար ծառ ու ճիւղ:

Լուռ ու մունջ էին դաշտ ու արտորայք,
Միայն թէ մեղուն բզզում էր անվերջ,
Եւ թփի ետեւ գիւղացի կանայք
Կաթ էին կթում ամանների մէջ:

ԼXXXIX Նա դեռ չի առել սիրոյ անուշ համ,
Եւ դեռ չի խմել երկնաբուղիս ակնից,
Որ մարդկանց ասեց առաջին անգամ
Այս տեսակ խօսքեր բիրտ ու թունալից—

«Եթէ մեռելը յետ դառնայ յանկարծ
Իր գերեզմանից և ապրէ կրկին,
Չը պիտի տօնեն նորա վերադարձ
Ո՛չ իր որդիքը և ո՛չ էլ իր կին:

Թէկուզ երբ մարդիկ գինով տաքանան,
Մեռելի մասին խօսեն շարունակ,
Թէկուզ ափսոսեն ու յիշեն նորան,
Եւ բարձր պահեն նորա յիշատակ,

Բայց ինչ կը տեսնի, երբ յետ գայ աշխարհ,
—Իր կինը արդէն օտարին յարած...
Իսկ ժողանգնեը՝ անողոք ու չար,
Գոյքը հեշտութեամբ չեն դնելու ցած:

Նա չի վայելիլ ո՛չ զգուանք, ո՛չ սէր,
Թէկուզ որդիքը լինին իսկ ազնիւ.
—Այդ վերադարձը պիտի պատճառէր
Մահիցն աւելի շիւտն ու կռիւ:

Բայց ընդ, սիրելիս, յետ դարձիր և եկ.
Թէպէտ ժամանակն փոխումէ մարդկանց,
Այդ մտքերն իմ մէջ չեն մտել երբեք,
Այլ միշտ քնդ պիտի փափագէ իմ անձ:

XC Երբ կը կանաչի վարդագեղ սոճին,
Եւ նոր նոր կըսկսէ տորդիկը երգել,
Երբ կը ցատկոտէ մացառի տակին

Մարտի թռչնակը մոյզ ու ոսկեթեւ—

Յետ դարձիր ու եկ ան կերպարանքով,
Ուր մի ժամանակ նկարուած տեսայ
Քո պայծառ հոգու յուսավառ կորով,
Որ խոստանում էր փայլուն ապագայ:

Ե՛կ, երբ նոր կը սկսէ ամառուայ հովիկ
Ալ-ծաղիկների բոյրից համեմուած՝
Շարժել դաշտային մեր հացահատիկ,
Եւ շոյել հանդը մեր լախատարած:

Մի գալ գիշերը, ցերեկըն արի,
Երբ արեգակը փայլում է պայծառ,
Արևի լոյսից ջինջ ես աւելի,
Եկ, որ քո լոյսը փայլէ վառ ի վառ:

XCI Թէ ինձ մի տեսիլք ցոյց տար քո պատկեր—

Այդ կը կարծէի իբրև զառանցանք,
Կամ իբրև ցնորք այլանդակ ու խեռ—
Թէ և լեզու գար ու պատմէր այն կեանք,

Որ մենք վարեցինք իբար հետ անհոգ՝
Դարձեալ ես պիտի խորհէի ինքնին—
Դա լիշողութեանս մի քամին է լոկ,
Որ շնչում է անցեալի մասին:

Կամ թէ տեսիլքը յայտնէր կանխօրէն,
Թէ ինչ-ինչ բաներ պատահեն պիտի,
Եւ այդ բաները դիցուք կատարուեն
Մի քանի ամսում ճիշտ ու մի առ մի—

Այդ չէր թուիլ ինձ—մարդարէութիւն,
Այլ լոկ հոգեկան մի նախազգացում—
Մերթ շատ բաներ են յայտնում մեր հոգուն,
Որ կաաարում են մօտ-ապագայում:

XCII Միթէ ես նորից չեմ տեսնելու քեզ.

Մի հոգի չեղան, որ պատահելով
Բաժանող պատը՝ յետ գար դէպի մեզ
Այստեղ, ուր առաջ շրջում էր մարմնով:

Թէև չեմ տեսնում հիմայ ընկերիս,
Բայց էլ տեսնելու չը կամի՝ ո՛չ մի յոյս,
Զէ՞ որ ջղերըս թմրած լինելիս՝
Հոգին իջնում է ու փարում հոգոյս:

Իջիր, եկ՝ ո՛վ դու ընկեր հոգեկից,
Այդ քո վայրերից անտես ու հեռու.
Իջիր, այդ վերին կապոյտ խորքերից,
Այստեղ ի՞նչ անհաս, ի՞նչ տարբեր եո դու:

Իջիր բարեկամ, և մնայ ինձ մօտ,
Ա՛խ թէ այս ձայնըս հասնէր ականջիդ,
Թէև խօսքըս թոյլ, աչերըս աղօտ:
Բայց հոգին կըզգայ, թէ մօտ է հոգիդ:

XCVI Ի՞նչ մաքուր մի սիրտ, ի՞նչ սէր կատարեալ
Պէտք է ունենայ այն մարդը, որ գէթ
Մի ժամ կարենայ սերտ կապ ունենալ,
Եւ հոգով շփուել ննջեցեալի հետ:

Զժւր ես վար կանչում այն հոգիներին
Որ կեանք են վարում գոհ ու բերկրալից,
Եթէ նորանց պէս նոյնպէս քո հոգին
Զի՞ ասում՝ զգո՛հ եմ այս իմ վիճակից:

Նորանք մտնում եմ լոկ այն սրտի մէջ,
Ուր բուն են դրել ջինջ յիշատակներ,
Ուր կան խոհերի ազատ ել և էջ,
Ուր կայ մաքուր խիղճ, ուր կայ անկեղծ սէր:

Բայց երբ քշում է մի սիրտ դէս ու դէն,
Սև կասկածները այդտեղ դռան մօտ—
Նորանք լոկ դուրսը կանգնած կը լսեն
Ներսի անախորժ աղմուկ ու շփոթ:

XCVI Գիշերը դաշտում պտըտում էինք
Զոր ու կիսախանձ խոտերի վերայ.
Հանդարտ ու զով օ՞դ, միգապատ երկինք—
Ո՛հ ին՛չ հաճելի տեսարան էր դա:

Մեղմ վառում էին ճրագներ շքեղ,
Զէր լսում նոյն իսկ ծղրիդի մնջին.

Միայն բզզում էր հեշտաեռն այնտեղ,
 Եւ հեռից լսւում առուի կարկաչիւն:

Յանկարծ չղջիկը սըլանում էր վեր-
 ծատկոտում էին ու փախչում անհետ՝
 Լոյսից ահաբեկ, փոքրիկ էակներ—
 Բրդ՝ ոտ, բազմաչ՝ եայ ու խայտաբղետ:

Եւ մեր երգերը հին ու բերկրալիւր
 Զիւ—հնչում էին արօտից արօտ,
 Ուր նշմարւում էր պառկած մի նախիր,
 Նոյնպէս ծառերի ստուերներ աղօտ:

Մի անգամ, երբ շատ գիշերից անցաւ,
 Հիւր ու բարեկամ հեռացան ինձնից,
 Ամեն մի ճրագ գիւղումը հանգաւ,
 Եւ իմ հէգ սրտին պատեց խոր կսկիծ—

Յանկարծ սիրտ իթունդ դուրս հանեցի ես
 Հին նամակները մեռած ընկերիս,
 Որոնք անթառամ տերևների պէս
 Պիտի յիշեցնեն գարունը կեանքիս:

Անձայն խօսքերը, թէ ինչպէս—չ'գիտեմ,
 Զայն արձակեցին խոր լռութեան մէջ.
 Մունջ սէրը կարծես ժամանակի դէմ
 Յաղթութիւն տարած՝ պատմեց ինձ անվերջ

Այն մեծ հաւատքից, որ վանում էր միշտ
 Մորա վեհ կեանքից ամեն տարակոյս,
 Պարզում մութ հարցեր, մեղմում ցաւ ու վիշտ—
 Եւ տալիս իրան ճշմարտութեան լոյս:

Եւ ամեն մի խօսք կամ ամեն մի տող
 Կարծես շիրիմից բերաւ մի ողջոյն.
 Եւ նորա հոգին—երկնային մի շող
 Իջաւ ու փարեց իմ թմրած հոգուն:

Հոգիս մոռացաւ այս ունայն աշխարհք,
 Մորա հոգու հետ թռաւ ջինջ եթերք,
 Եւ կարծես լսեց այն երակի զարկ,
 Որ պինդ պահումէ ամբողջ տիեզերք:

Եւ լսեց այն հիշն, դարեւոր նուագ,
Որ չափումէ ճիշտ կեանքը մարդկային,
Մահի հարուածը, ժամ ու ժամանակ.
Բայց, ա՛խ, մի կասկած յուզեց իմ հոգին:

— Ո՛չ արուեստ ունիմ, ո՛չ զօրեղ մի ձայն,
Այլ միայն խօսքեր՝ անորոշ ու բիրտ,
Ո՛չ էլ կարող եմ միտքըս բերել այն,
Ինչ մի ժամանակ վառում էր իմ սիրտ:

Անցաւ գիշերը, փալփուց երկիր,
Նորէն նայեցի արօտից արօտ,
Ուր նշմարեցի մի պառկած նախիր,
Նոյնպէս ծառերի ստուերը աղօտ:

Եւ արշալուսին վաղորդեան մի հով
Սկսեց կաքաւել բարձունքից բարձունք,
Սուրաց ու անցաւ թթենու միջով,
Տարածեց իսփիւռ մշկահոտ բուրմունք:

Եւ հետզհետէ թարմ ոյժ ստացած՝
Օրօրեց կնձնին, թռաւ հե իհե,
Եւ վարդի թուփը ցնցեց ու ասաց,
«Ահա նոր արեւ, ահա նոր արեւ»:

Մեղմ հովը լռեց, լուսացաւ աշխարհ,
Եւ մութ արեւուտքն ու ջինջ արեւելք՝
Որպէս մահ ու կեանք միացան իրար,
Եւ հոգիս զգաց անվախճան վայելք:

XCV Ո՛վ սիրուն աղջիկ, որ տխրումես դու,
Երբ նկատումես ջրահեղձ ճանճին,
Դու ինձ ասում ես առանց հեղնելու,
Թէ սեւ կասկածն է—սատանի որդին:

— Չը գիտեմ, բայց ինձ ծանօթ էր մի մարդ
Որ կասկածոտ էր. և երգը առաջ
Պարզ չէր ու ախորժ, այլ խրթին ու բարդ,
Բայց ճշմարտութեան զինւոր էր նւս քաջ:

Թերահաւատ էր. բայց վարքը—բարի,
Վերջապէս երգը հնչեց ներդաշնակ—

Անկեղծ կասկածը լաւ է աւելի,
Քան մարդահրնար ծէս ու հանգանակ:

Նա կասկածների կռուի մէջ այդ լուրջ
Հաւաքեց նոր ոյժ՝ ժիր ու քաջագէն,
Մերժեց զանազան ցնորք ու անուրջ—
Ոչինչ չէր ուզում դատել կուրօրէն:

Այդպէս՝ Նա հաւատք գտաւ քաջաբար,
Եւ մթութեան մէջ Նա մօտ էր իրան—
Նա, որ ստեղծեց եւ լոյս եւ խաւար,
Նա, որ չէ կենում լուսոյ մէջ միայն,

Այլ եւ ամպի մէջ, որով պատումէր
Մինայի լանջը, կատար ու խոռոչ—
Մինդեռ Իսրայէլ ծուլում էր կուռքեր,
Թէ և հնչում էր փողը բարցրագոյ:

XCVI

Իմ սէրը խօսեց քար ու ծառի հետ.
Ո՛ւր էլ նայում էր՝ իրան էր տեսնում.
Իր շուքը շքեղ տեսնում էր յաւէտ
Մութ ու միգապատ լեռնավայրերում:

Երկու ամուսին—մի գոյգ բաղձաւոր...
—Այդպէս քեզ ու ինձ համարեցի ես՝
Դու մի տեղ անյայտ ու խորհրդաւոր,
Իսկ այս իմ հոգին կի՛ն լինէր կարծես:

Աչք աչքի յառած իրար նայելիս՝
Նորանց սրտերը տըրտփում էին,
Եւ Դեկտեմբերը դառնում էր Յունիս,
Իսկ բաժանումը՝ մահ էր երկուսին:

Եւ նորանց սէրը՝ ո՛չ, չի վերջացել,
Ինչ էլ որ խօսէ նենգամիտ խուժան.
Նէ, որ անցեալը դեռ չի մոռացել—
Պարզ փաստ է, որ նա սիրումէ՝ նէրան:

Նա գնաց՝ ջոկ տեղ, նէ մենակ մնաց,
Նա դեռ սիրումէ, նէ պէտք չէ որ լայ.
Թէ նորան տեսնի խոր—յափշտակուած,
Թող նէ չը կարծէ, թէ հեգնումէ նա:

Նա կոխ է տալիս մտքի բաւիղներ,
 Եւ լուրջ դիտում է աստղերի ընթացք.
 Նա մօ՛ւտ է թւում, բայց ի՞նչ հեւո՛ւ էր.
 Եւ նէ սիրում է նորա ցուրտ հայեացք:

Որպէս յիշատակ դեռ պահում է նէ
 Անցեալ օրերից թառամած մի վարդ.
 Նորա մեծութեան չափը չը գիտէ,
 Բայց եւ սիրում է նորան անաղարդ:

Նորան է ձօնում նէ երգ ու նուագ,
 Եւ յիշում իրանց հին ուխտ ու պայման
 Նէ սոսկ առանին գործերից տեղեակ.
 Բայց նա իմաստուն. նա գիտէ շատ բան:

Նէ հաւատում է. բայց չը գիտէ քաջ,
 Թէ ինչ մեծ է նա, և ինչ՝ քան վսեմ.
 Նայում է նորան հեզ ու բարեհաճ՝
 —«Հասկնալ չեմ կարող, բայց սիրել գիտեմ»:

XCVII Դու մեզ թողեցիր, որ Ռէյնը տեսնես,
 Եւ այն թումբերը՝ պերճ ու լուսաշող,
 Ուր մերթ նորա հետ շրջում էի ես,
 Եւ ուր աճումեն ցորեն ու խաղող,

—Եւ այն քաղաքը, ուր Նա մահացաւ,
 Ուր մերթ եղել ենք. ես, Նա—միասին.
 Բայց հիմայ կարծես դորա հին համբաւ
 Խոտի նման է—լետէի ափին:

Թէկուզ ծփում է Դանուբը վսեմ
 Ճոխ Վիէննայի կղզիների շուրջ,
 Չեմ ուզում տեսնել, և ոչ էլ կուգեմ—
 Այդ տեղից լաւ—երանգ ու անհրջ:

Ուր մի չար ոգի սփռում է թախիժ,
 Եւ մահ ուղարկում թէ պալատ թէ խուց,
 Եւ բաժանում է փեսան իր հարսից,
 Ընկեր ընկերից ու հայրը որդուց:

Եւ դարան մտած՝ որսում է մարդկանց,
 Լցնում տները հոգս ու ցաւերով—

Ո՛ր՝ մի թագաւոր, ո՛ր աղքատ մի անձ,
Ո՛ր՝ ոք չէ կարող լինել ապահով:

Բայց այդ հոգին էր, որ ինձ ներշնչեց,
Թէ դորա նման մի քաղաք չը կայ—
Ծառուղիքը հով, արուարձանը մեծ,
Եւ անթիւ կառքեր՝ շուկայից շո՛ւկայ:

Եւ ասաց՝ «չըկայ երկնքի ներքեւ
Ո՛ր մի ժողովուրդ այդպէս երջանիկ.
Այնտեղ տներում ճրագի առջև
Նստած՝ երգում են բաղդաւոր մարդիկ:

Պայատներ ի մէջ, դաշտ ու արօտում
Խումբ—խումբ պարումն են մարդ, կին թևանցում.
Անթիւ փամփուշտներ խաղումն են օդում—
Ո՛ր ինչ գունագեղ, ինչ խայտաճաճուկ:

XCVIII Գիւղի նախիրը գնում է արօտ.
Անուշ երգում են ուրախ թռչուններ.
Բայց ո՛ր է, ով դու մռայլ առաւօտ,
Նա, որ մարդկութեան վարդ ու ծաղիկն էր:

Օ՛ր, որ սփռում ես շողեր դէպի ծով
Եւ դէպի առուն, որ միշտ շտապաւ
Վազում է ծառոտ դաշտերի միջով,
Ուր նշմարումն է նորան ու մեռաւ:

Օր, մրմնջում ես ծառերի միջից
Մի երգ, որ վաղուայ վշտերն է հեգնում.
Բայց, ամբ, աշունը՝ ինչ սպառնալից,
Իր մատը դէպի ծառերն է մեկնում:

Օ՛ր, յիշեցնում ես բիւր էակներին,
Որոնք շարժւումն են այս երկրի վերայ,
Բեղմնաւորութեան, ծննդեան մասին.
Բայց էլ շատերին—գերեզման ու մահ:

Ո՛վ դուք մեծ ու փոքր—բւեռից բւեռ,
Ինչ էլ, որ լինիք, ինչ տեղ էլ որ կաք—
Ես համարում եմ ձեզ ինձ համասեռ,
Ինձ չէք ճանաչում, բայց հետըս կողքաք:

1) XCIX Բարձրացայ լեռը և ծայրէ իծայր
Տխուր հայեացքով ես վար նայելիս՝
Ձը տեսայ մի կէտ, չը տեսայ մի վայր,
Որ չը յիշեցնէր իմ բարեկամիս:

—Ո՛չ ագարակը, ոչ գոմ ու գաւիթ,
եւ ոչ ճահիճը եղեգով պատած,
Ո՛չ նեղ ճաւրաներ՝ հովիտից հովիտ,
Ուր երեւում են հօտ ու խաշնարած,

Ո՛չ այն բլրակը, ուր փշերի մէջ
Փոքրիկ սարեակը երգում է իր տաղ,
Ոչ, քարահանքը, ուր մղում են վէճ
Մե ագռաւները իրար դէմ յաճախ:

Ո՛չ այն աղբիւրը, որ հոսում է վար
Վէժ – ապառաժից դէպ մարգագետին,
եւ ուր հովիւը – հօտին հոգմտար,
Ջուր է խմեցնում իր ոչխարներին:

Դու այս վայրերը սիրում էիր միշտ.
Բայց այս բոլորին երբ նայում եմ ես,
Խնձ համակում է մի այնպիսի վիշտ,
Որ կարծես հէնց նոր լքու մեռած լինես:

C Անխնամ պիտի ծառ ու ճիւղ թերուին,
եւ ծաղիկները թափթփին ի վար.
Կենազուրկ պիտի թօշնի հաճարին,
եւ ձիգ չինարին խամրի խորշահար:

Սիրազուրկ պիտի արեւածաղիկ
Ճօճէ դէս ու դէն իր սկաւառակ.
Անշըշուհ պիտի ամառուայ հողմիկ
Լեցնէ դաշտերը բոյրով անուշակ:

Անխնամ պիտի աւագի միջով
Առուակը հոսէ դէպի դաշտավայր—
Թէ ցերեկը տաք, թէ գիշերը գոլ,
Երբ պսպղում է երկինքը անծայր:

1) Այս և C, CII տ. երգերով հրաժեշտ է տալիս իր հայրական տանը,
այս ծննդած ու մեծացած էր:

Անտէրունջ պիտի հեղեղուի անտառ,
Ուր բոյն են դրած արագիլ ու ճայ,
Եւ ջուրը հոսէ դէպ թուփ ու մացառ,
Մինչև որ հարթէ իր համար ճամբայ,

Մինչ կամաց-կամաց այդ դաշտ ու այգին
Հանդէս կը բերեն մի նոր տեսարան,
Մինչ կընտելանան այդ դաշտավայրին
Օտար այցելուն, օտարի տղան,

Մինչև գիւղացին ամեն մի տարի
Կը փորէ հողը, կը մաքրէ առուն,
Եւ հետզհետէ իսպառ կը մարի
Կամ կը նուաղի մեր յիշողութիւն:

CI Ա՛խ, պէտք է թողնենք այս տուն ու դղեակ,
Ուր աչք ենք բացել գոհ ու երջանիկ.
Ա՛խ, այսուհետև այս տան յարկի տակ
Պիտի բնակուին անծանօթ մարդիկ:

Բայց նախ ես կուզեմ ման գալ վար ու վեր—
Այս ծառաստանում խիտ ու պտղատու.
Մրցում են իմ մէջ երկու ոգիներ
Սիրոյ մէջ իրար գերազանցելու:

—Մէկը ասում է՝ «այստեղ երգեցիր
Առաջին անգամ քաղցրալուր քո երգ,
Այո, այստեղ է քո բնիկ երկիր,
Ուր թռչնոց երգէն թնդում է եթերք»:

Միւսն ասում է՝ «երբ հասակ առար,
Պըտըտում էիր այս վայրը շքեղ
Բարեկամիդ հետ—հէնց դորա համար
Դու եռապատիկ սիրում ես այստեղ»:

Ինչ երկար տեւեց այս կռիւ ու վէճ,
Տեղի չէր տալիս մէկը միւսին.
Խեղճ մրցակիցներ՝ մի սին խաղի մէջ,
Որ այդպէս իրար նախանձում էին:

Դարձայ որ գնամ հէզ ու տխրամած,
Եւ թողնեմ ընդմիջտ այդ սիրուն վայրեր—

Յանկարծ երկունս էլ իրարու փարած՝
Կազմեցին մի հատ սգաղզեաց պատկեր։

CII

Իմ արտին տիրեց տխրութիւն անվերջ՝
Հայրական տանըս հրաժեշտ տալիս,
Վերջին գիշերը մի երազի մէջ
Տեսայ վաղամեռ իմ բարեկամիս։

Եւ ինչ—ինձ տեսայ դահլիճի մէջ տեղ,
Իմ շուրջը կանգնած սիրուն աղջիկներ,
Մի գետ տան կողքից՝ մի կըքոտ հեղեղ,
Վազում էր ներքե ու թնդում ի վեր։

Նէրանք բոլորտիքս քնարի վերայ
Նուագում էին մեղմ ու քաղցրաձայն,
Եւ նէրանց առջև վար դրած տեսայ
Մի՛ քօղով ծածկուած, սիրուն յուշարձան։

Գիտեմ՝ դա ո՞վ էր, թէկուզ քօղարկուած—
Շորան սիրել եմ ու սիրեմ պիտի.
Եւ այդ միջոցին ներս թռաւ յանկարծ
Մի պատգամաբեր սիրուն աղաւնի։

Երբ նէրանք տեսան, թէ պիտ հեռանամ,
Սկսեցին հեծել դառն ու վշտակիր—
Մտան նաւակըս, որ վերջին անգամ
Ինձ ճամբայ դնեն մի օտար երկիր։

Նաւակը սողաց ու թողեց ետև
Սիրուն ափերը, դաշտը գեղեցիկ.
Այս ու այն ափից՝ մեր գլխի վերև
Կամար էր կապել կապտադոյն հերիկ։

Երբ գետից անցանք դէպ ծովը անհուն,
Սկսեցին գոռալ հոսանքները յորդ.
Թարմ օդ ու նոր փայլ ստացան իսկոյն
Իմ շուրջը նստող կլին ու օրիորդ։

Ես նստած էի տխուր ու տրտում,
Նէրանց նայելով՝ սիրտ առայ եւ ես,
Տաք արիւն հոսեց իմ երակներում,
Եւ ինձ զգացի մի տիտանի պէս։

Մէկը երգում էր, թէ ինչ ահագին
Զոհեր է խլում պատերազմի դաշտ,
Իսկ մի ուրիշը՝ մի ազգի մասին,
Որ զարգանում է միաբան ու հաշտ:

Աւելի անսանձ, աւելի անսաստ
Գոռում գոչում էր ծովը փրփրակէզ,
Մինչ տեսանք հեռուից մի մեծ առաջաստ,
Նորահարսի պէս մօտենում էր մեզ:

Յա՛, մեր սիրելին վարում էր այդ նաւ,
Զինջ աչերի մէջ անշէջ հուր ու բոց.
Ես մտայ նորա նաւը շտապաւ,
Եւ լուռ գրկեցի նորա պարանոց:

Բայց աղջիկները հէգ ու վշտալի
Ինձ դէմ բարձրացրին լաց ու աղաղակ—
«Մենք ծառայեցինք քեզ այսքան տարի,
Իսկ դու գնահատես, մեզ թողնում մենակ:»

Ես շատ յուզուեցայ. այդ հարցին երբէք
Չէի կարող տալ հչ մի պատասխան,
Բայց նա՛ նա ասաց՝ դուք էլ ներս մտէք,
Գնանք միասին», և նէրանք մտան:

Նաւի ծփոցը և քամու շառաչ
Նուագներ էին կարծես մեզ համար,
Եւ բորբոսագոյն մի ամպ մեր առաջ
Ննջել էր որպէս մի դաշտանկար:

СIII Ահա մօտեցաւ Քրիստոսի ծնունդ,
Լուռ ու մունջ գիշեր, քօղարկուած լուսնեակ.
Թնդաց զանգակը, հնչեց թունդ իթունդ
Միակ տաճարից՝ ամպոտ լեռան տակ:

Բայց այդ հնչիւնը խանգարեց միայն
Խոր լուծիւնը ու հանգիստ իմ քուն,
Եւ իմ բար—կուրճից բարձրացաւ մի ձայն՝
Թէ ծանօթ չէ ինձ այս զանգի հնչիւն:

Այլ դա նման է պանդխտի ձայնին
Մի երկրում, ուր նա չի տեսնում մի բան,

Մի վայր, մի սահման, որ յուզեն հոգին—
Ո՛չ մի յիշատակ, ո՛չ մի հին նշան:

CIV ¹⁾ «Տօնածառ սարքել այս տօն օրերում
Ո՛չ մի հրապոյր չունի մեզ համար—
Մեզ, որ ապրում ենք այս օտար երկրում,
Ծննդեան տօնը թւում է օտար:

Մեր հօր անիւնը՝ զատ ու առանձին,
Օտար ձիւնի տակ հանգչում է հիմայ.
Վարդ ու մանուշակ իր ժամանակին
Կը բուսնեն այնտեղ, բայց մենք՝ քացակայ:

Կեղծ գիմակներով վիշտը խեղկատակ
Ձը պիտ այս ժամը վրդովէ բնաւ.
Փոխուել են արդէն տեղ ու ժամանակ—
Հին սովորութեան կապը խզուեցաւ:

Առօրեայ հոգսը սփռում է ստուեր,
Եւ մեր այս կեանքը փորձի ենթարկում—
Ո՛հ թէ խնայէր գէթ այս սուրբ գիշեր,
Որ դա էլ շքով Գաղուէր անցեալում:

Բայց ո՛չ խրախճան, ո՛չ պարահանդէս,
Պէտք չէ տաքանալ գինու գաւաթով.
Ո՞վ կը կատարէ վաղեմի մի ծէս,
Երբ էլ չի փչում հոգեշունչ մի հով:

Ո՛չ երգենք ուրախ, ո՛չ պարենք կայտառ,
Ո՛չ փող, ո՛չ քնար ու ո՛չ մի վայելք,
Թող միայն փայլէ այն լոյսը պայծառ
Որ ոսկեգօծէ կարմիր արևելք,

Ուր փողփողում է մեր վարդ— ապագան,
Շուտով գարունը քնից կը զարթնի.
Ով սուրբ ժամանակ, չափիր քո ճամբան,
Եւ գնա հանդարտ, որ բերքըդ հասնի:

¹⁾ Այս ծննդեան տօնին բարեկամի մահից երեք տարի էր անցել. Բա—
նաստեղծը թողել էր արդէն իր ծննդավայրը ամբողջ գերդաստանով, (Տես XC—
IX—CII) և բնակւում էր մի ուրիշ տեղ:

CV Հնչիր, ով զանգակ, ձայնիդ ել և էջ
Հասնէ դէպի լեռ, հասնէ դէպի ձոր.
Տարին թաղուեցաւ խօլ խաւարի մէջ,
Հին տարին անցաւ, թող մեռնի այսօր:

Հնչիր դէպի դուրս այս մեռնող տարին,
Թող նորը ապրէ հնի փոխարէն,
Հնչիր դէպի ներս անկեղծն ու բարին,
Որ չարն ու սուտը չը յաղթահարեն:

Հնչիր դէպի դուրս վայն ու վայնասուն,
Որ բարձրացնումենք մեռելի համար.
Հնչիր դէպի դուրս ոխ ու գժտութիւն,
Որ հաշտ կեանք վարեն ուժեղն ու տկար:

Հնչիր դէպի դուրս դատարկ ձև ու ծէս,
Եւ կուսակցական հին վէճ ու կռիւ.
Հնչիր դէպի ներս բարիքներ պէս-պէս,
Եւ մարդկութեան մէջ վարք ու բարք ազնիւ:

Հնչիր դէպի դուրս զրկանք ու չարիք
Եւ ժամանակի նհնգ ոգին իսպառ,
Հնչիր դէպի դուրս—տխուր մեղեդիք,
Թող ժարդիկ երգեն զուարթ ու կայտառ:

Հնչիր դէպի դուրս փքուն յոխորտանք,
Սև ատելութիւն ու դառը նախանձ.
Հնչիր դէպի ներս գութ ու փաղաքշանք,
Հնչիր, որ մարդիկ սէր ցոյց տան միմեանց:

Հնչիր դէպի դուրս ունայն ձգտումներ,
Անկշտուժ կիրքը դէպի մամոնան.
Հնչիր դէպի ներս հաշտութիւն ու սէր,
Ո՛չ թէ պատերազմ, այլ «հազարամեան»:

Հնչիր դէպի ներս ազատութեան՝ երգ,
Թող հարուստը տայ աղքատին հաղուստ—
Ո՛չ ոք չի մնայ հալուժաշ ու մերկ,
Հնչիր Քրիստոսի վերստին գալուստ:

CVI Այն օրը սա էր, երբ նա ծնուեցաւ—
Դառնաշունչ մի օր, մթազին և սէւ,

Մի օր, որ թեքուեց վաղ ու շտապաւ
Հոծ ու կարմրախայտ ամպերի ետեւ:

Այդ եղանակին չէր բռնում ծաղիկ՝
Կոչ ու խնջոյքը պճնելու համար,
Յրտաշունչ քամին փչում էր սաստիկ,
Սառցէ դաշտններ՝ ցւեքերից ի վար:

Քամին ցցում էր մացառն ու փշեր
Ստեի նման դէպ կիսալուսին,
Որ կախ էր ընկած խիտ անտառն ի վեր,
Ուր կաղնիք ցրտից ճարճատուում էին:

Եւ մտրակում էր քամին մրրկալից
Ջրի հոսանքը դէպի ծովեզերք,
Բայց եւ բերում էր գինին ծովափից—
Եկէք որ խմենք խաղողի այդ բերք:

Օ՛ն, կրակ արեք, բերէք փայտ ու ճախ,
Թող վառարանում խարոյկ գոյանայ,
Նստէք հուպ ընդ հուպ, զրուցէք ուրախ,
Որպէս թէ մեզ մօտ, մեզ հետ լինէր նա:

Տօնենք այս օրը ու խմենք գինի,
Այս տօն ու ծէսը պահպանենք անշեղ,
Քմենք կենացը—ի՛նչ էլ նա լինի,
Եւ սիրած երգը երգենք միատեղ:

CVII

Չեմ ուզում խոյս տալ իմ ընկեր—մարդէից,
Ես քար կը դառնամ մենակ մընալով,
Չեմ ուզում սնուել իմ ցաւ ու դարտից,
Եւ ոչ էլ օգը լցնել իմ ողբով:

Ինչ շահ հաւատքից, որ չունի արդիւնք,
Որ ըղձերով է սնւում շարունակ,
Թէկուզ նկրտէ բարձունքից բարձունք,
Կամ թէ ներսուզուի մահուան գետի տակ:

Ինչ եմ գտնում ես արդեօք բարձրերում,
—Ո՛չ ոքի, լոկ—ինձ, որ ձօնումէ երգ.
Մահուան գուբի մէջ ինչ է երևում,
—Միայն մի հատիկ մարդկային պատկերք:

Աւելի կուգեմ վիշտ կրել հանդարտ,
Վշտեր քաշելը յատուկ է մարդուն,
Տանջանքի բովից դուրս եկած մի մարդ
Կարող է լինել լուրջ ու իմաստուն:

CVIII Նա ունէր լայն սիրտ ու բազմազեղուն—
Մի ակն, որ երբէք չէր մնում ցամաք,
Նա նկատում էր միշտ լուրջ ու արթուն
Այն՝ ինչ սիրուն էր, այն՝ ինչ ներդաշնակ:

Երկնային հանճար, հոգեկան կորով,
Ամեն մութ կասկած պարզելու պատրաստ.
Իր լսողներին իշխում էր խօսքով,
Իր ամեն միտքը կշռում էր զգաստ:

Եւ նա իբնէ սիրում էր բարին,
Բայց մուսլուտ չէր որպէս ճգնաւոր.
Եւ նորա սէրը ջինջ ու երկնային
Գարնան ծաղկի պէս թարմ էր ամեն օր:

Եւ նա սիրում էր այն ազատութիւն,
Որ վայելում է երջանիկ Անգլիան,
Ո՛չ տղայի պէս թունդ ու տաքարիւն,
Եւ ոչ ազգամուլ մի բէթի՝) նման

Նազանքը կնոջ, կորովը մարդու
Նորա մէջ իրար միացած էին.
Մի մանուկ անգամ առանց քաշուելու
Գրկում էր նորան ու սեղմւում կուրծքին:

Եւ այս բոլորը տեսան իմ աչեր,
Տեսան ամեն օր, բայց, աւանդ, իզուր.
Ամօթ չէ՞ մընալ հիմայ անտարբեր,
Իմաստութիւնը էլ ո՛ր գտնեմ, ո՛ր:

CIX Ինչ բաղցր էր քեզ հետ անել ասուլիս,
Լուռ լսում էին քեզ մարդիկ հասուն.
Թուլասիրտ անձինք դէմքիդ նայելիս՝
Բաց էին թողնում իրանց մեղկութիւն:

Աննենդ սրտերը բեղ յարոււմ էին,
Հալարտը բեղ մօտ խոր—խոնարհոււմ էր.
Շողոքորթ մարդիկ կանգնած քո կողքին՝
Զէին գործածոււմ երկդիմի խօսքեր:

Քո ներկայութեամբ կամակոր մի մարդ
Հեզիկ լսոււմ էր խօսքերըդ ազդու
Լիրբ շաղակրատը դառան պէս հանդարտ
Ականջ էր դնոււմ, չը գիտէր ինչո՞ւ:

Իսկ ես, սիրելիս, մեկուսի նստած՝
Քո վարկ ու փառքով զմայլոււմ էի.
Խօսքըդ վայելուչ, դէմքըդ ամօթխած՝
Որպէս ճշմարիտ մի քրիստոնէի:

Թէև չունէի քո ձիրք ու արուեստ.
Բայց սէր կար իմ մէջ՝ ջինջ ու կատարեալ.
Մի իղձ ունէի, մի փափագ համեստ—
Այն է՝ աշխատել բեզ նման դառնալ:

CX Կոպիտ մի հոգի—աղբատ թէ հարուստ,
Ինչքան էլ թուայ մեծ ու վեհաշուք,
Թէ հագին լինի ծիրանի հագուստ,
Մննդեամբ արքայ. բայց սրտով—գեղջուկ,

Կոպիտ այդ հոգին ինչքան էլ ծածկի
Իր թերութիւնը սիրուն ձևի տակ.
Բայց եւ կերեայ գէթ երբեմնակի
Իր բնութիւնը կոշտ ու այլանդակ:

Կամ ո՞վ կարող է կեղծել միշտ յաջող—
Բայց ն՞ա, որ թողեց բիւր յիշատակներ,
Նա, որի ներքին արժանիքը ճոխ
Մեզ երևացածից աւելի մեծ էր,

—Ընտիր էր նորա անարատ ընթացք,
Նա իր առօրեայ վարք ու բարքին կից
Ունէր եւ ազնիւ, վայելուչ շարժուածք—
Ընդարոյս, ծաղիկ՝ մի ազնիւ մտքից:

Ո՛չ նեղսրտութիւն, ոչ նախանձ ու վէճ
Զէին կնճռոտոււմ երեսը փայլուն.

Եւ ցոլում էին ջինջ աչերի մէջ
Արարիչ Աստուած և մայր—բնութիւն:

Եւ նա կրում էր՝ գլուխը միշտ ձիգ,
Հին պատուանդունը, «ջէնթլէման» տիտղոս—
Մի տիտղոս, որից օգտուածն մարդիկ—
Անամօթ մարդիկ, սէգ ու մեծախօս:

CXI Իմաստութիւնդ վշտից աւելի
Պարգևում է ինձ հոգևոր սնունդ—
Դեռ սաղմի մէջ է. բայց աճէ պիտի,
Որ կըթէ և մեր ապագայ սերունդ:

Ես, որ ամեն օր լուրջ ու անձանձիր,
Նկատում էի քո ուժեղ հոգին—
Ես հաստատում եմ՝ դու ծնուած էիր,
Զրազ լինելու քո հայրենիքին:

Դու գործում էիր ժիր ու անդադրում
Քո բնիկ երկրի դարգացման համար.
Ազդեցիկ էիր մեր պարլամենտում,
Իսկ փոթորկի մէջ—հմուտ նաւավար:

Երբ անսանձ կրքեր, ոյժեր ահարկու
Ցոյց էին տալիս խոտորնակ գնացք,
Դու պատրաստ էիր այս երկրին տալու
Մի այլ ուղղութիւն, մի ուրիշ ընթացք:

Երբ տեսնում էիր ալեծուփ մրրիկ,
Եւ լսում աղմուկ. կամ դատարկ զրոյց,
Դու կանգնում էիր անշարժ ու լռիկ՝
Որպէս մի փարոս ու մի ուղեցոյց:

CXII Ո՞վ, ո՞վ չի սիրել արդեօք գիտութիւն,
Դորա ոյժի հետ թվ կանէ կատակ.
Ո՞վ չափեց դորա պարիսպներ ու սիւն—
Թող մեր կեանքի մէջ գործէ յաջողակ:

Դորա ճակատին վառում է մի ջահ,
Վազում է առաջ դէպի ապագան,
Դէպի անյայտը՝ անվախ ու անահ—
Եւ ենթարկում է ամեն ինչ իրան:

Բայց դա մանուկ է—դեռ անչափահաս
Զի զօրում կռուել մահուան դէմ ազատ—
Դեւերի գանգից շինուած մի—Պալլաս,
Եթէ չընդունէ սէր, յոյս ու հաւատ:

Գոռ ու բոցավառ վազում է առաջ,
Անցնում պատնէշներ—մի քանջ ռահանորդ—
Բայց թող իմանայ իր տեղը պատշաճ—
Ո՛չ առաջին տեղն, այլ միայն երկրորդ:

Գերազոյն մի ձեռք դորան պէտք է տայ
Մի հեզ բնութիւն, թէ ո՛չ զուր է, զո՛ւր,
Որ առաջնորդուի իբրեւ երեխայ
Դէպ իմաստութեան թափանցիկ աղբիւր:

Իմաստութիւնը երկնային, անեղ,
Իսկ գիտութիւնը երկրին է յատուկ.
Ով իմ բարեկամ, դու հասել ես տեղ,
Եւ, ախ, ինձ թողել—թշուառ ու խղճուկ:

Թող քեզ նմանի աշխարհը համայն,
Դու ո՛չ թէ ունիս լոկ ոյժ ու կորով,
Ոչ թէ աճումես գիտութեամբ միայն,
Այլ խոնարհութեամբ ու անվերջ սիրով:

CXIII Ահա հալւումեն ձիւնի լայն շերտեր,
Սկսումեն ծաղկել դաշտ ու տափաստան.
Եռումէ կեանքը, լսւումեն երգեր,
Հացի ծառի տակ ծաղկումէ շուշան:

Հիմայ անտառը հնչումէ անվերջ,
Պայծառ հորիզոն, սիրուն երևոյթ.
Եւ գեղգեղումէ ջինջ եթերքի մէջ
Մեր աչքից ծածկուած սիրունիկ արտոյտ:

Պարումէ շողը դաշտերի վերայ,
Հօտը վազումէ հանդից դէպի ձոր.
Առագաստները պճնումեն ահա
Ոլորտ գետերը, ծոփը հեռաւոր:

Զկնորս որորը ազատ ու անվախ
Պտոյտ է տալիս, ճախրում վեր ու վար,

Յետ եկան հեռւից թռչուններն ուրախ
Բոյներ հիւսելու ձագերի համար:

Մայր—հողի կուրծքից ելան վարդ ու ծիւ,
Նոյնպէս բազմադէտ այս իմ կուրծքի տակ
Կեանքը եռ եկաւ, ու եղաւ Ապրիլ—
Այդտեղ էլ բուսաւ սիրուն ժանուշակ:

GXIV Արդեօք մեր անցեալ օրերի թախիժ
Գարուն սկսելիս՝ շարժումէ սաստիկ—
Թէ տալիս է մեզ, կամ առնում մեզնից
Լիաշուք դարնան փայլը գեղեցիկ:

—Ո՛չ բոլորովին, այլ քամին է դա,
Որ սուրումէ մերթ, եւ երգի հնչին—
Դորանք են ազդում իմ սրտի վերայ,
Եւ տալիս նոր կեանք, նոր վստահութիւն:

Եւ ո՛չ թախիժը, այլ՝ լուռ ժամանակ,
Իմ վերայ ուղղած քո քաղցր հայեացք,
Բո մեղանոյ՞ ձայն՝ որպէս մեղմ նուազ—
Դորանք են տալիս իմ կեանքին ընթացք:

Այո, այդպէս է նորոգում իմ կեանք,
Զբանում իսպառ հին վիշտ ու աղէտ,
Հիմայ ես ունիմ մի հատիկ տենչանք
Ուխտըս նորոգել ու ապրիլ քեզ հետ:

CXV Ով օր ու ժամեր, ինձ Նորա կուրծքից
Հեռու էք պահում—ինչո՞ւ այդ արգելք...
—Արդեօք կեանքից յետ այս աղէտալից
Ունենալի՞ս եմ երկնային վայելք:

Հեռու լինելիս՝ քաղցր կըթճեալ
Կրկին տեսութեան օրը մօտալուստ
Երբ այնտեղ հասնեմ, ուր կենումէ նա,
Պիտի հասկանամ, թէ ինչ մեծ օգուտ

Ունէր ամեն մի աւազի հատիկ
Եւ արեգակի ամեն մի շրջան,
Փախչող ստուերը, տարիները ձիւզ,
Ամեն մի բույս, ամեն մի վարկեան:

CXVI Դու լաւ մտածիր, քննիր մի առ մի

Այս ժամանակի գործերն ու վաստակ.
 Բայց դու մի կարծիլ, թէ կորչէ պիտի
 Մարդկային կեանքը՝ որպէս մի շուաք:
 Մեզ այնպէս թուող մեռած—մարդիկներ—
 Մի կեանք են վարում աւելի ընտիր,
 Եւ ձգտում դէպի վեհ նպատակներ:
 Դիտունք պնդումեն, թէ այս մեր երկիր—
 Հեղուկ կրակից կազմուեցաւ ինքնին,
 Եւ դիպումածական ձևեր ստացաւ՝
 Որպէս խաղալիք անդուսպ տարրերբին,
 Մինչև վերջապէս մարդը վեր կացաւ,
 Աճեց, տարածուեց բևեռից բևեռ,
 Եւ ճամբայ հարթեց նոր ցեղի համար—
 Ասպարէզ վսեմ, գոյճութիւն անմեռ—
 Թէ ժամանակին հետեի յօժար,
 Թէ վշտի բովից դուրս գայ ի հանդէս՝
 Փայլուն ոսկու պէս զուտ ու անխարտախ,
 Եւ իր ընթացքով ցոյց տայ յայտնապէս,
 Թէ այս կեանքը չէ մի անպէտք մետաղ,
 Թէկուզ մութ այրից ելած մի զանգուած,
 Բայց ապա հալուած ահ ու վախի տակ,
 Աղի արցունքի հեղեղում թաղուած,
 Եւ կեանքի մուրճով ողորկուած իստակ՝
 Մեր խեղճ աշխարհին մի օգուտ տալու:
 —Ուրեմըն վեր կաց, ու գործիր անվերջ,
 Դճիր գազանին քո սրտից հեռու,
 Վազը ու կապիկը թող մեռնին քո մէջ:

CXVII Դարձեալ կանգնեցի այն դռան շէմքին,
 Ուր բաբախել էր շատ անգամ իմ սիրտ:
 Այդ օր չէր թառել թախիժ իմ դէմքին,
 Լուռ էր քաղաքը ու ամբողջ բիրտ:
 Բուրում էր այնտեղ գարնան անուշ հոտ,
 Եւ հնչում թռչնի երգը սիրակէզ
 Քնդ օրհնումէի՝ կանուխ առաւօտ,
 Միտքըս բերելով անցեալը և քեզ,
 Եւ քո շրթունքներն նուրբ ու փաղաքուշ,
 Եւ քո աչերը ջինջ ու հոգեթով...

Եւ մեղմ բռնեցի քո ձեռքը քնքոյշ,
Մեղմեցի սրտիս՝ մեղմ հառաչելով:

CXVIII Յուսամ՝ ասած չեմ՝ զուր ու անտեղի,
Թէ մի տեսիլք է մարդը—անհեթեթ,
Թէ ես մահուան դէմ իզուր կռուեցի՝
Ինչպէս ¹⁾ Պողոսը գազանների հետ,

Մարդը մի ճարտար հողանիւթ շինուածք...
Թող գիտունք խօսան ու պնդեն յամառ —
Այդ գիտութիւնը և այդ զուր խօսուածք
Շահ չունին ոչ ինձ, ոչ մէկի համար:

Թէ մի գիտնական գայ այսուհետեւ,
Եւ կապկին ընտրէ իբրեւ օրինակ,
Եւ տայ իր կեանքին կապկային մի ձև,
Փոյթ չէ, ես ունիմ մի անյլ նպատակ:

CXIX Ով տխուր ²⁾ Հեսպէր, պատրաստ ես արդէն
Արեգակի հետ առաքաստ մտնել.
Արևի վերջին շողը ոսկեղէն
Սկսում է ահա մարել ու մթնել:

Լծկան եղները ազատ են հիմայ,
Ծամաք են հանում մարդիկ մակոյկներ,
Դուռ ու պատուհան փակւում են ահա,
Քօղարկում է մեզ գիշերուան ստուեր՝

Զովասուն ³⁾ Բոսփոր, դու սիրուն աստղիկ,
Քեզ հետ միասին զարթնում է աշխարհ.
Երգում է թռչունն, գործում են մարդիկ,
Քեզ է յաջորդում արևը պայծառ:

Բեռնաբարձ նաւը շարժւում է, լողում,
Ծովափից իրան բարեւ են տալիս.
Մուրճի հարուածը լսում է գիւղում,
Լծկան եղները դաշտ են դուրս գալիս:

Դու Հեսպէր—Բոսփոր, նոյնը կը մնաս,
Թէկուզ կրումես երկպատիկ անուն—

¹⁾ Ակորընթացոց Ժն 32,

²⁾ Երեկոյան աստղը:

³⁾ Առաւօտեան աստղը:

Ինչպէս անցեալըս և ինչպէս ներկաս՝
Դիրքըդ ես փոխում, բայց ոչ էութիւնս:

CXX Դու ինձ մօտ էիր, սիրելի ընկեր,
Երբ կուում էի խօլ խաւարի դէմ,
Եւ ճեղքում էի անթափանց ստուեր,
Որ յաւերժական երկինքը տեսնեմ,

Որ անուրջներից թեւեր ստացած՝
Թռչէի դէպի աստղազարդ շրջան,
Որ հոգիս զգար հեզ ու երկիւղած
Լի երանութիւն, վայելք անվախճան:

Թէ ինձ մօտ էիր, եկ ինձ մօտ կրկին,
Բնակուիր իմ մէջ, ես կարօտ եմ քեզ.
Եկ, որ զօրանան իմ ջիւղ ու հոգին,
Թէ գերեզմանը չէ բաժանում մեզ:

Թող մանկութեանս կարսիւր արշալոյս
Ծագէ իմ վերայ, ով իմ բարեկամ.
Նոր կեանք ներշնչիր, որ ես լիայոյս
Մահ ու խաւարից փախչիմ, հեռանամ:

Թող ուրախ ապրեմ՝ որպէս երեսայք,
Թող տապ ու ցօղից աղեղ գոյանայ.
Եւ ջինջ երկինքը ցոյց տայ իր հմայք,
Բացուի ինձ համար մի վարդ ապագայ:

CXXI Այնտեղ ծփում են գետ, ծով ու լճակ,
Ուր առաջ կային վայրի ծառ ու ճիւղ.
Եւ այնտեղ, ուր կար ծովի լուռ յատակ,
Հիմայ տեսնում եմ շէն քաղաք ու գիւղ:

Նոյն իսկ լեռները հալւում են կարծես,
Հասուերները պէս փախուստ են տալիս.
Ցամաք երկիրներ՝ ամպ ու մէգի պէս,
Մերթ խտանում եմ, մերթ ցրիւ գալիս:

Թէկուզ աշխարհը այսքան յեղեղուկ,
Բայց սէրըս անշէջ, յոյսըս հաստատուն—
Թէ լեզուս հանէ մի վերջին շուկ,
Դա հրաժեշտ չէ, այլ ցը տեսութիւն:

CXXII Նորան է դիմում մեր կարօտ հոգին,
 Մերթ երկմտարար, մերթ լիահաւատ.
 Այն աներևոյթ, անհաս էակին
 Զգում է իր մէջ ամեն մի անհատ:

Նորան չեմ գտնում արեգակի մէջ,
 Եւ ոչ էլ արծուի թևերի վերայ.
 Ո՛չ բանակուի, ոչ հարցեր ու վէճ
 Յոյց չեն տալիս ինձ, թէ որտեղ է Նա:

Երբ մերթ հաւատքը մտնում էր խոր քուն,
 Մի ձայն ասում էր՝ «Էլ մի հաւատալ.» —
 Ալէծուփ եղբրքն փրկում էր խկոյն
 Դէպի անդունդը՝ անտմկ ու մոռյլ:

Երբ սառած մասը ցրտաշունչ մտքիս
 Հալում էր իմ մէջ բոցից սրբազան,
 «Ես զգացել եմ»՝ ճշում էր հոգիս
 Բարկութեամբ լցուած մի մարդու նման,

(Կամ թէ ոչ—երկչոտ մի մանուկի պէս...—)
 Բայց ինձ այդ ճիշը իմաստուն արաւ.
 Մի լալկան մանուկ լինէի կտրծես,
 Թէկուղ լացում է, բայց գիտէ հարկաւ

Թէ հայրը մօտ է:— Ես ին՞չ եմ կամ հի...
 — Այն եմ ինչ որ եմ, գաղտնիք անթափանց...
 Եւ մի խուլ տեղից՝ բնութեան միջով,
 Բռնեց ինձ մի ձեռք, որ ձուլեց մարդկանց:

CXXIII Ինչ որ երգիս մէջ ասել եմ արդէն,
 Ինչքան էլ տխուր հնչէ իմ նուագ,
 Թէկուղ իմ երգը շատերը կարծեն
 Ե՛ւ հակասական եւ անհերդաշնակ—
 Յոյսըս դարձեալ պիտ վաճ մնայ յաւէտ,
 Մերթ պղտոր էին միայն իմ աչեր,
 Սէրը խաղում էր մութ ստուերի հետ,
 Բայց նպատակը ճշմարտութիւն էր:

Եթէ պատումէր թախիծ իմ սրտին,
 Սէրը երգումէր գոհ ու երջանիկ.
 Եթէ իմ խօսքը հնչումէր ուժգին,
 Սէրը դնումէր վերան իր կնիք:

Մէրը կը վարէ կեանքին ել և էջ,
Մինչ անյայտ տեղը քեզ հետ միանամ,
Մինչ մազնիսական ոյժերըս իմ մէջ
Բաղխող սրտիս հետ խամբին միաժամ:

ՎՄՄՄ Մէրը Թագուհիս և սէրը իմ տէր,
Որին միշտ կուգեմ մնալ հպատակ,
Միրոյ սուրհանդակն բերումէ լուրեր
Իմ բարեկամից ամեն ժամանակ:

Մէրը իմ իշխան, սէրը Թագաւոր,
Միշտ պիտի տւէ, միայն թէ դորան
Այստեղ ծառայեմ, և դա ամեն օր
Յը դնէ շուրջըս մի քաջ պահապան,

Որ հսկումէ ինձ՝ շուրջըս ման գալով.
Լսումեմ ձայնը այդ պահապանի.
Լուռ անհունութեան, խաւարի միջով
Շշնչումէ նա՝ «ամեն ինչ բարի»:

ՎՄՄՄ «Ամեն ինչ բարի» երբ խաւարի մէջ
Մաքուր հաւատքը բաժանուի ծէսից,
Թէկուզ մըրիկը ժռնչէ անվերջ,
Բայց եւ կաւետէ մի ձայն գաղտնալից,

Թէ ճշմարտութիւնն յաղթանակէ պիտ,
Եւ այստեղ տիրէ հաւասարութիւն,
Թէկուզ Սէյն գետի ամբոխը անմիտ
Պատնէշներ շինէ ու թափէ արիւն:

Վայ այդ ամբոխին՝ տկճոր ու աղքատ,
Վայ նոյնպէս նորան, որ կրումէր թագ,
Ոհ, սասանւումեն հիմնաքար ու պատ,
Եւ գահավիժում բուրգ ու աշտարակ,

Եւ խրում գետը ու հալում իսպառ.
Բոց է բարձրանում երկրից դէպի ամպ.
Բերդերը բարձրից գլորւումեն վար,
Եւ ժամանակը ներկւումէ արեամբ:

Պարծես դժոխքի երախն է բացուած...
— Բաղդաւոր աստղիկ, Թանկագին հոգի,

Ժպիտ երեսիդ՝ նայում ես դու ցած,
եւ ասում այսպէս՝ «ամեն ինչ բարի»:

CXXVI Սէրը թեւ առած՝ թռչում է ուժգին,
Միշտ ժանտ մահուան դէմ կանգնած անվերջ:
Տալիս է նոր ոյժ մեր թոյլ հաւատքին,
Որ քննենք կեանքի ընթացիկ դէպքեր:

Ծով-ժամանակը պիտի անկասկած
Դեռ երկար յուզուի, ծփայ անարկու:
Տիրող ցեղերը ընկնեն պիտի ցած,
Բայց, ով բարութիւն, ինչ անհուն ես դու:

Ո՛վ անսանձ ժամեր՝ յոյս ու վախով լի,
Լոկ սա էք արել ձեզ համար կանօն,
Որ ձեր հին խաղը կրկնի որ կրկնի...
—Ա՛յս է ձեր կարգը, մյս է ձեր պաշտօն,

Որ ճոխ ստերով խաբէք ամբոխին,
Մարդկանց մէջ սերմէք վէճեր ու կռիւ,
Խօսքի իմաստը փոխէք հիմնովին,
Եւ առաջ բերէք աղանդներ անթիւ,

Որ բռնակալին նոր դասեր տաք դուք,
Խոնջ գիտնականի ոյժը ջլատէք,
Ամայի դաշտը դարձնէք գեղաշուք,
Եւ հին դղեակը մամուռով պատէք:

Բայց թէկուզ հեզնեմ ձեզ ու ձեր վաստակ,
Տեսնում է հոգիս՝ պարզ ու անխռով,
Թէ այդ բոլորը ունի նպատակ՝
Խնչպէս մի արուեստ տարբեր գծերով:

CXXVII Բաղձալի ընկեր, դու իմ սիրելիս,
Հեռու ես, բայց մօտ՝ խինդ ու վշտի մէջ:
Երկինքն իմ սիրտը վերեւ քաշելիս՝
Միրում եմ քեզ շատ, սիրում եմ անվերջ:

Ծանօթ թէ օտար, մա՛րդ թէ լուսածին...
—Չը գիտեմ: — քե՛զ եմ նշմարում միայն.
Ով անմահ, դու չես ենթակայ մահին,
Դու իմն ես, իմը, իմը յաւիտեան:

Հազուադիւտ ընկեր, հին, նոր, մնայճւն,
Թէկուզ սերտ—սիրուած, բայց անքննելի.
Մի երազ տեսայ, մի երանգ սիրուն,
—Թէ աշխարհ քեզ հետ միանայ պիտի:

CXXV III Գամին փչելիս՝ լսումեմ քո ձայն:
Նոյնպէս ջրերը մարմանդ հոսելիս,
Թէ լուսածագին, թէ երեկոյեան
Քեզ եմ նշմարում, ով իմ սիրելիս:

Արդեօք ինչ՞ ես դու, ինչպէ՞ս հասկանամ.
—Թէկուզ տարբարոյ՞ դու խառնուած լինես
Վարդ ու աստղի հետ, իմ իմ բարեկամ,
Դարձեալ ի՞նչ պակաս կը սիրեմ ես քեզ:

Եւ հին սիրոյս հետ պիտի միանայ
Իմ այժմեան սէրը ու աճէ յաւէտ,
Ես սիրումեմ քեզ, թէկուզ դու հիմայ
Պառնուած ես Աստծոյ ու բնութեան հետ:

Թէպէտ հեռու ես, բայց միշտ ինձ մօտիկ,
Սիրտըս բերկրումէ, երբ իմ մէջ ես դու,
Հնչումէ շուրջըս քո անուշ ձայնիկ
Թէկուզ իսկ մեռնեմ, քեզ չեմ կորցնելու:

CXXIX Դու կամք կենդանի, պիտ յարատեւես,
Թէկուզ սասանին երկինք ու երկիր,
Կանգնիր մեր մէջը անշարժ վէմի պէս,
Ոյժ տուր գործելու, մղիր ու մաքրիր,

Որ ամեն մի անձ վերինը դիտէ,
Եւ կանչէ նորան, որ լսում է մեզ,
Եւ տալիս հաւատք նորան, որ գիտէ
Իշխել իր վերայ և մնալ միշտ հեզ,

Որ դրաւ մեր մէջ ճշմարտութիւններ,
Որոնք հաստատել չենք կարող այստեղ,
Մինչև այս երկրից սլանանք ի վեր,
Եւ հոգիս հոգուն միանայ այնտեղ: